

ANOTACE

SEDLÁČEK, Tomáš – PLACHÝ, Jiří
Vydržet! Paměti generála Tomáše Sedláčka
Ministerstvo obrany České republiky –
AVIS, Praha 2008, 190 stran

K mimořádným osobnostem československé vojenské historie patří generál Tomáš Sedláček. Je proto velmi povzbudivé, že jeho paměti vyšly v loňském roce díky Jiřímu Plachému a Vojenskému historickému ústavu Praha.

Tomáš Sedláček, narozený v lednu 1918 ve Vídni, vstoupil do vojenské služby hned po maturitě na vinohradské reálce. V roce 1937 zahájil studium na Vojenské akademii v Hranicích na Moravě a patřil k jejím nejlepším absolventům. Jako poručík následně nastoupil k dělostřeleckému pluku 104. Po krátkém působení na Okresním úřadu v Jilemnici se na začátku roku 1940 rozhodl pro boj proti nacismu v zahraničí. Bojoval u dělostřeleckých jednotek ve Francii, Velké Británii i v SSSR. Účastnil se bojů na Dukle a Slovenského národního povstání. Po osvobození ČSR nastoupil jako profesor bojové zdatnosti na Vojenské akademii. V letech 1946–1948 absolvoval Vysokou školu válečnou v Praze. Krátce poté působil u 11. divize v Plzni. Až do svého zatčení přednášel na bývalé válečné škole. Zatčen byl v souvislosti s uměle vykonstruovanou protistátní skupinou Irena v únoru 1951. Státní soud nad ním vyřkl ortel doživotního vězení. Až do května 1960 prošel „legendárním“ Domečkem na Hradčanech, Pankráci, Valdicemi, Mírovem, Leopoldovem a uranovým táborem Bytíz na Příbramsku. Po propuštění mohl pracovat jako dělník a později jako projektant. V roce 1973 odešel do důchodu. Občanské a právní rehabilitace se dočkal až po listopadu 1989, kdy byl povýšen do hodnosti generálporučíka ve výslužbě. Byl prvním předsedou obnovené Československé obce legionářské. Je nositelem Řádu M. R. Štefánika a Řádu T. G. Masaryka.

Ke svému osudu a životnímu příběhu zlomný optimista Tomáš Sedláček v závěru knihy říká: *Jsou ale některé zásady, které slušný člověk nemůže nikdy porušit. Zásady spravedlnosti, tolerance, slušnosti, demokracie, lidských práv a řada dalších. Věřím, že jsem se žádné z těchto zásad nezpronevřil, že jsem bojoval ze všech sil proti nenávisti, krutosti, nesvobodě a fanatismu jakéhokoliv druhu. To, že jsem měl možnost proti těmto záporným hodnotám aktivně bojovat, považuji za velké štěstí.*

Pro historiky a odborníky, ale i pro laiky je skvělé, že jsou paměti Tomáše Sedláčka k dispozici. Tvoří osobitou a zasvěcenou výpověď nejen o jednom českém osudu, ale také o neklidném československém 20. století.

◆ Jan Kalous

HRON, Jan (ed.): *Věčné časy. Československé totalitní roky*
Věčné časy. Československé totalitní roky
Respekt Publishing, a. s., Praha 2009,
192 stran

Dvacet let od listopadu 1989 znamená, že již vyrostla jedna generace netknutá realitou komunistické každodennosti. Nejen pro ni je ale důležité připomínat, co komunistický totalitní režim znamenal, jak devastoval společnost, jak deklasoval klasické demokratické a občanskoprávní hodnoty. Leccos se již v průběhu uplynulých dvaceti let povedlo, mnohé však stále čeká na svou analýzu.

Nicméně publikace, kterou její autoři nazvali *Věčné časy*, si klade za cíl přiblížit období let 1945–1989 v určitém souhrnu a právě s důrazem na každodennost života v tzv. socialismu. Nejde tedy o vyčerpávající odbornou studii, ale o populárně naučný text, který má přiblížit nejvšednější tehdejší jevy a problémy. Jistě bychom mohli při čtení knihy najít diskutabilní závěry či jistá opomenutí, jde však (alespoň tak jsem to pochopil) o souhrn základních informací.

Kniha má tři části. V první se ve formě esejů vrací k období totalitního režimu pět osobností: Jiřina Šiklová, Václav Havel, Karel Hvizďala, Jan Ruml a Martin C. Putna. Jejich postřehy, glosy a analýzy jsou velmi zajímavé již také proto, že každý z nich ke svému textu přistupuje jinak a akcentuje jiné fenomény období komunismu. Ve druhé části se Kamil Činátl pokouší o co nevístičnější charakteristiku každého konkrétního roku ve vymezeném období. Text je vhodně doplněn bohatým obrazovým materiálem. Stejný autor se pak v následující části snaží o jednoduché formulace termínů, s nimiž totalitní režim v Československu běžně pracoval. Zařazení či nezařazení některých pojmů, respektive výklad některých z nich je samozřejmě diskutabilní. V závěru je pak výčet některých českých (a omezeně také zahraničních) institucí, které se popisovaným obdobím 1945–1989 zabývají.

Publikaci *Věčné časy* chápu pouze jako základní informace podané populárně naučnou formou o předmětné době. Na skutečně odborné souhrnné a interdisciplinární analýzy každodennosti v období komunistického totalitního režimu si budeme muset ještě počkat. ♦ Jan Kalous

KUDRNA, Ladislav: *Jeden ze zapomenutých mužů. Plukovník letectva Petr Uruba, pilot 311. československé bombardovací perutě, jako průvodce „krátkým“ 20. stoletím*
ÚSTR, Praha 2008, 302 stran

Dlouhá léta se mohlo zdát, že jediným, monopólním a nedotknutelným odborníkem na československé letce bojující během druhé světové války v britském letectvu je Jiří Rajlich z Vojenského historického ústavu. Ač se jedná o téma velice přitažlivé a stovky mužů se považují za erudované znalce, ve skutečnosti až do nedávné doby veškeré pokusy vyrovnat se

výše uvedenému publicistovi a posléze historikovi vyznívaly rozpačitě. Buď se jednalo pouze o méně hodnotnou a rozmělněnou kopii, nebo se autor soustředil na témata dosud nezpracovaná, a tedy méně atraktivní pro širokou čtenářskou obec. Nežřídkou se objevil případ, že po slibné prvotině už nenásledovalo žádné další srovnatelně hodnotné dílo. Historik Ladislav Kudrna se vydal nelehkou cestou zachycení nebojových osudů československých letců, kdy od samého začátku nesl handicap neatraktivnosti ve srovnání s popisy vzdušných bojů. Místo toho nabídl vědeckou poctivost odborného textu, později postupně obohacovaného kvalitní obrazovou přílohou a větší zralostí literárního projevu.

Autorova v pořadí šestá kniha věnovaná plk. Petru Urubovi má na jedné straně mnoho podobného s díly předchozími, ale zároveň přináší novou kvalitu poznání o československých účastnících zahraničního odboje. Jak název napovídá, kniha není ani tak o samotném Urubovi. Ten je stejně jako v předchozích knihách pouze dosazen do role průvodce, čímž vystřídal předchůdce Stanislava Fejřara a Otakara Černého. Text je psán úsporně a proporcionálně. Autor pro oživení používá citace jak samotného Petra Uruby, tak vzpomínky jiných aktérů, přičemž subjektivita výroků na faktografické kvalitě neubírá. Naopak, oproti dosaavadní publikační činnosti leteckých historiků, kteří popisovali československé letce až barvotiskově zploštěle jako hrdiny bez bázně a hany, kteří oplývají jen ušlechtilými vlastnostmi, letci vidění očima Ladislava Kudrny nám připadají velice povědomí a uvěřitelní. Podobně jako soused odnaproti či kolega ze zaměstnání.

Informacím všeobecně známým je věnován odpovídající minimální prostor. Platí to pro období od první republiky až po příjezd do Anglie v létě 1940. Cesta útěku čs. letců po linii Polsko – Francie – Anglie je natolik známá, že nemá smysl tím znovu čtenáře obtěžovat. Krátká operační činnost Petra Uruby,

okolnosti jeho zajetí, svízelný život protektorátního občana v německém zajetí i návrat do vlasti nepřesahuje rámec životopisu jednoho ze zapomenutých mužů i dosud publikované údaje o československých letcích celkově. Naopak období poválečné je pojato jako komplexní analýza poměrů v československé armádě a částečně i v celé společnosti.

Osobně ovšem považuji za nejcennější závěrečnou část publikace, jmenovitě kapitoly Ve stínu mocné Státní bezpečnosti, StB a bývalí letci RAF a Šedesátá léta a rehabilitace. Zde autor bez patosu, ale zároveň bez snahy morálně odsoudit dosavadní hrdiny odboje uvádí smutnou skutečnost, že i mezi letci „západáky“ se nacházeli tajní spolupracovníci StB. Muže, kteří se nebáli smrti v boji proti nacistickým okupantům, udolala bezvýchodnost každodenní perzekuce od komunistického režimu a někteří se upsalí ke spolupráci ve snaze alespoň částečně se vymanit z neexistenčních poměrů. Je zde sice zmiňováno, že historik nemůže hodnotit a soudit, ale stejně se tu přímo nabízí prostor pro úvahu, jak se mohlo pracovníkům StB podařit zlomit muže tak statečně a odolně. Pro člověka, jenž se zabývá metodami práce Státní bezpečnosti, není překvapivé, že se značný počet letců podařilo získat ke spolupráci. Čtenáře neznalého věci to však může šokovat a nemusí se mu to zdát pochopitelné.

Nestranně a věcně tlumočené záznamy z archivních materiálů pouze potvrzují, že bývalí letci RAF spolupracovali většinou neochotně a obvykle po několika měsících byla spolupráce z popudu StB ukončena. Faktický přínos agentů StB z řad bývalých letců RAF i metody komunistických tajných zpravodajských služeb jsou sice popisovány relativně stručně a povrchně, ale i tak se čtenář nemůže ubránit pocitu o jisté nevyhnutelnosti. Státní bezpečnost měla zažitě metody práce, které nepřipouštěly možnost, aby někteří ze sledované skupiny nebyli

pro spolupráci získáni. Závěrečná kapitola o průběhu rehabilitací v šedesátých letech přináší zatím nejpodrobnější a nejkomplexnější konglomerát dat a čísel, který se místy stává až nepřehledný. Překvapivé je zejména zjištění, že téměř polovina perzekvovaných bývalých příslušníků RAF se dočkala rehabilitace. Neméně objevná je informace, že vlnu žádostí o rehabilitaci spustil článek slovenského spisovatele Ladislava Mňačka, otištěný v červnu 1963 v časopise Kulturní život. Citace téměř celého velice sugestivního článku vyvolává mrazení v zádech a čtenář se jen těžko brání dojetí. Úplně naplnění rehabilitací však přerušil srpnový příchod spříteletných vojsk v roce 1968 a nástup normalizace. Pro normalizátory již přestárlí veteráni vzdušných bojů neznamenalí bezprostřední ohrožení, takže i pro Petra Urubu uvedené období představovalo spíše tuctovou a nedramatickou každodennost československého důchodce. Tím lze vysvětlit, že časovému úseku mezi lety 1971–1991 je v publikaci věnováno pouze deset řádek. Závěrečná kapitola jen zdůrazňuje úctu autora k letci Petru Urubovi, jenž vydání knihy přežil pouze o několik týdnů. Celkový dojem z publikace podtrhuje třicet stran fotokopii archivních materiálů v závěrečných přílohách, jejichž výpovědní hodnota opětovně atakuje emotivně méně odolné jedince.

Použitá heuristická základna je dostačující. Kromě obligátního Vojenského ústředního archivu a Archivu bezpečnostních složek bylo studováno i v Národním archivu. V seznamu literatury nechybí žádná relevantní publikace v češtině a slušně je zastoupena i literatura cizojazyčná, především anglické provenience. Autor měl práci do jisté míry ulehčenou tím, že zvláště v první polovině publikace čerpal ze svých dosavadních publikací. Z toho možná plyne i mírný nedostatek, který lze vytknout poznámkovému aparátu. U podstatné části informativních doplnění

není zmíněno, na základě jakých pramenů byla konkrétní faktografie získána, resp. o jakou literaturu se tvrzení opírá.

Samostatný odstavec si zaslouží vzhled a grafická úprava publikace. Na výsledku je vidět, že se prostředky nešetilo. Velkoryse velký formát, výhradně křídový papír, celostránkové reprodukce vysoce kvalitních fotografií. Na druhé straně poněkud rušivě působí skutečnost, že mezi písmeny textu a poznámek pod čarou není příliš velký rozdíl. Možná žádný, takže se lechce může stát, že se začnete do poznámek v domněni, že čtete text. K tomuto omylu může snadno dojít i proto, že poznámky často zabírají na stránkách více prostoru než samotný text. Rovněž velice nezvyklý je vysoký počet prázdných bílých stránek a vůbec nepotištěných ploch, což zvyšuje dojem exkluzivity a luxusu publikace.

Celkové hodnocení je snadné – kniha *Jeden ze zapomenutých mužů* se vydařila a dokládá tvrzení, že mladý autor zraje jako víno. Kombinace vysokého odborného vzdělání, dlouhodobé pracovitosti a až fanatického zapálení pro věc způsobila, že vznikla metodologicky nadprůměrná práce, která si ovšem zároveň udržuje dostatečnou atraktivitu pro laického čtenáře. Bude těžké, nejen pro Ladislava Kudrnu, zmiňované dílo překonat.

◆ Jan Michl

ŠIMON, Jiří: *Ukradený domov. Jak se žilo na vesnici ve 40. a 50. letech*

Euromedia Group, Praha 2008, 112 stran

Přínosem pro poznání reality venkovského života v období 40. let a následné komunistické vlády je útlá knížka vzpomínek Jiřího Šimona, jehož dětství a mládí poznamenala násilná kolektivizace.

Jiří Šimon se narodil v roce 1936 ve Veselé u Mnichova Hradiště v rodině pokrokového sedláka Františka Šimona. V letech 1942

až 1947 navštěvoval obecnou školu ve Veselé, následně pobyl jeden rok na reálném gymnáziu a od roku 1948 do roku 1951 chodil na měšťanskou školu v Mnichově Hradišti. Díky svému sportovnímu talentu byl později přijat na Fakultu tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy, se kterou spojil svůj profesní život. Jako pedagog a vedoucí katedry atletiky se na akademické půdě setkal s mnoha atletickými hvězdami – Jarmilou Kratochvílovou, Helenou Fibingerovou či Štěpánkou Hilgertovou. Po vydání několika knih se sportovní tematikou se Jiří Šimon rozhodl popsat vesnici svého dětství.

V knize vzpomíná na rodiče, příbuzné, známé, spolužáky a sousedy ve Veselé. Vyprávěním jejich mnohdy veselých příhod, doplněných dobovými fotografiemi, se autor snaží čtenáři přiblížit atmosféru předválečných let, která byla později komunistickou propagandou natolik dehonestována, že se téměř vytratila z lidské mysli. Většina pamětníků, kteří byli postiženi komunistickou zemědělskou politikou, hovoří o době před druhou světovou válkou s nostalgii. Je to pochopitelné i vzhledem k tomu, že tato doba je spojena s bezstarostným dětstvím, kdežto doba 50. let je pro ně symbolem ponížení a utrpení.

Také Jiří Šimon líčí svůj domov s láskou. O to smutnější je pak svědectví v poslední kapitole o perzekuci Šimonovy rodiny v roce 1952. Po převzetí moci komunisty v únoru 1948 došlo k plnému prosazení zemědělské politiky podle sovětského vzoru. Od vydání zákona o Jednotných zemědělských družstvech (JZD), které svou organizací nebyly prvými družstvy podle prvorepublikové tradice, ale spíše sovětskými kolchozy, a od schválení nové generální linie v roce 1949 datujeme první fázi kolektivizace. Ta se nevyznačovala jen zakládáním JZD, ale také nelibostným třídním bojem na vesnicích, který se projevil zejména perzekucí velkých sedláků. Po zahájení tzv. akce „Kulak“ v roce 1951 bylo okresním

národním výborům doporučeno, aby v každé vsi byl alespoň jeden velký proces. Jiří Šimon k tomu ve své knize píše: *Ve Veselé byla jako exemplární příklad k zastrášení obyvatel vybrána naše rodina. Rodiče, Věra a František Šimonovi, byli za neplnění dodávkových povinností odsouzeni k peněžité pokutě ve výši 10 000 Kč a k vystěhování do okresu Česká Lípa. Ocitujeme několik řádek ze soudního rozhodnutí: Podle vlastní výpovědi obou obviněných nejsou zde předpoklady, že by se hospodaření zlepšilo. Protože oba obvinění svým jednáním projevíli zjevné nepřátelství k lidově-demokratickému zřízení, bylo prohlášeno, že hospodářská usedlost včetně živého i mrtvého inventáře propadá ve prospěch státu. Oba obvinění by mohli svým jednáním narušovat budovatelské úsilí ostatních občanů v obci, proto se oběma zakazuje pobyt v obci Veselá, okres Mnichovo Hradiště.*

V roce 1953 se celá rodina musela vystěhovat do Heřmaniček u České Lípy. Jiří Šimon na krušné chvíli stěhování z rodného statku vzpomíná takto: *Jednoho dne začátkem února jsem přijel ze školy domů, na dvoře byli ozbrojeni muži, zřejmě od Lidových milic, a policie. Naši si směli pod jejich dohledem vzít při opuštění usedlosti nejnnutnější věci osobní potřeby, několik slepic, kozu a psa. Oba rodiče, otec navíc těžce nemocný, byli velmi deprimovaní.*

Na osudu Jiřího Šimona se můžeme také přesvědčit, jak komunistický režim rozhodoval o kulackých dětech. Některé byly přímo vyloučeny ze škol a poslány pracovat na státní statky. Dělo se tak podle tzv. očisty středních zemědělských škol od dětí vesnických boháčů. Děti, které se teprve na střední školu chystaly, byly odkázány na rozhodnutí nejčastěji místního národního výboru. Jiří Šimon dostal povolení jít na střední školu, ale nesměl bydlet u rodičů. Podle komunistické propagandy měli totiž rodiče-kulaci na své děti špatný vliv.

Pádem komunistického režimu v roce 1989 starosti bývalých kulaků neboli vesnických boháčů nekončily. Soudy s bývalými družstvy

zaměstnaly mnoho z nich ještě na několik let. Je škoda, že se Jiří Šimon na stránkách své knihy o těchto peripetiích již nerozepisuje.

◆ Anna Macourková

BÍLEK, Jiří – LÁNÍK, Jaroslav – MINA-ŘÍK, Pavel – POVOLNÝ, Daniel – ŠACH, Jan: *Historie československé armády 7. Československá lidová armáda v koaličních vazbách Varšavské smlouvy, květen 1955–srpen 1968* Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, Praha 2008, 257 stran

Dějiny československé armády druhé poloviny padesátých a šedesátých let minulého století stály až doposud stranou zájmu odborné veřejnosti a větší pozornost jim nebyla věnována, pomineme-li dobovou, ideologicky podmíněnou literaturu, ani vojenskou komunistickou historiografii. Je však třeba dodat, že toto konstatování se pro dané období netýká jen československých vojenských dějin, ale, vyjma bouřlivého roku 1968, dějin Československa a československé společnosti jako celku.

Na podzim loňského roku vyšla publikace, jež si klade za cíl alespoň částečnou nápravu tohoto stavu. Čtveřice historiků, pracovníků Vojenského historického ústavu a Vojenského historického archivu, se ve dvaceti dvou kapitolách pokusila z různých pohledů uchopit a nastínit historii československé armády a její postavení v rámci československé společnosti v letech 1955–1968.

Kniha, jež je součástí rozsáhlého projektu dějin československé armády od první světové války po rok 1992, je rozdělena na dvě části. Část první pojednává o historii ČSLA od vzniku Varšavské smlouvy v květnu 1955 po září 1960, část druhá od října 1960 po obrodný proces a invazi vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968. Pozornosti se dostalo vývoji mezinárodní situace, dislokaci a organizační výstavbě, velitel-

skému sboru, kádrové politice, vojenskému umění a výcviku, výzbroji a výstroji, ideologii, stranické politice, působení KSČ v armádě, výstavbě armády a v neposlední řadě i armádní kultuře a sportu. Některé kapitoly jsou doplněny krátkými životopisnými medailonky osob spjatých s ČSLA, ať již se jednalo o vysoké funkcionáře armády a ministry národní obrany (Bohumír Lomský, Otakar Rytíř, Martin Dzúr, Karel Rusov), sportovce (Josef Masopust, Josef Odložil, Václav Kozák), hudebníky (Karel Pšeničný, Alexej Friedl, Jindřich Praveček) či výtvarníky (Vendelín Zdrůbecký). Vyzvednout bych chtěl také grafickou a výtvarnou podobu knihy, která obsahuje množství fotografií, tabulek a grafů.

Jak již tomu u kolektivních prací bývá, ne všechny příspěvky mají stejnou úroveň, což je však dáno i obsahem jednotlivých kapitol. Někde také dochází ke, dle mého názoru zbytečnému, zdvojování a opakování (viz kapitoly 2 a 3 první části). Jinak vypadají pasáže obecnějšího charakteru, jinak ty, ve kterých autoři řeší nějakou konkrétní problematiku (sport, kádrová politika) a kde byl jejich úkol neskonale náročnější, protože kvalitní, komunistickou propagandou a ideologií nezátížená odborná literatura, o kterou by se mohli při psaní opřít, zkrátka neexistuje.

Má jediná, zato však zásadní výtka míří spíše na zadavatele práce než na její autory. Je opravdu nezbytné iniciovat a vydávat souhrnné práce monografického charakteru, když nemáme k dispozici dostatek dílčích studií založených na archivním výzkumu, jež jsou nezbytným základem každé syntézy? Případá mi to podobné jako začínat stavbu domu od střešky. V tomto kontextu je ovšem zajímavé, že díly věnované etapám podstatně „probádanějším“, než je tomu v případě padesátých a šedesátých let (co píší o sedmém dílu, platí do jisté míry i o předcházejícím, šestém dílu), jako je např. druhá světová válka, kde se již

lze přece jen opřít o základní odbornou literaturu, zatím nevyšly.

Domnívám se také, že do budoucna bude zapotřebí přehodnotit vydavatelskou politiku MO. Vydávat takto luxusně zpracované publikace a pak je rozdávat zadarmo je zcela nesmyslné. Výsledkem je, že se knihy v horším případě „povaluji“ ve skladech, protože fakticky neexistuje jejich distribuce, v lepším případě se zdarma rozdávají lidem, které daná problematika vůbec nezajímá. Opravdoví zájemci o dějiny vojenství pak musí tyto knihy shánět různými pokoutními cestami, případně jsou odkázáni na antikvariáty, ve kterých jsou tyto „bezceenné“ publikace nabízeny za horentní sumy. Předcházející, šestý díl je toho důkazem.

Sedmý díl dějin československé armády je prací v dobrém slova smyslu průkopnickou. Všichni autoři odvedli kus poctivé práce, kterou musí ocenit každý, kdo ví, na jaké úrovni se nachází stav pramenného výzkumu dějin československé armády druhé poloviny padesátých a kompletně celých šedesátých let minulého století. Jsem přesvědčen, že se tato kniha stane nezbytným základem a východiskem k dalšímu studiu dějin československého vojenství druhé poloviny dvacátého století.

◆ Libor Svoboda

BLAŽEK, Petr – KUBÁLEK, Michal
(eds.): *Kolektivizace venkova v Československu 1948–1960 a středoevropské souvislosti*
Dokořán, Praha 2008, 330 stran

V září roku 2007 pořádala Česká zemědělská univerzita v Praze mezinárodní konferenci věnovanou kolektivizaci zemědělství v Československu. Laická i odborná veřejnost se sice v poslední době dozvídá čím dál tím více o této temné kapitole našich moderních dějin, nicméně některé skutečnosti provázající kolektivizaci zůstávají doposud spíše neznámé. Proto

se odborníci z různých oblastí vědy sešli na několikadenní konferenci, aby seznámili její návštěvníky s průběhem kolektivizace v obecné i konkrétní rovině a aby se společně zamysleli nad tolik opomíjenými ekologickými, hospodářskými a majetkoprávními důsledky.

Z jednotlivých příspěvků byl sestaven sborník, věnovaný památce bývalého ministra životního prostředí a signatáře Charty 77 Ivana Dejmalu, jenž necelý půlrok po své účasti na konferenci zemřel.

Hned několik příspěvků bylo zaměřeno na komparaci s vývojem v ostatních zemích tzv. východního bloku. Historik Jan Rychlík srovnal průběh kolektivizace v Sovětském svazu a v sovětských satelitech ve východní a střední Evropě a v závěru konstatoval, že v žádné zemi s komunistickým režimem neznamenal kolektivizace zefektivnění zemědělské výroby. Britský historik Nigel Swain, působící na univerzitě v Liverpoolu, se věnoval vzniku a fungování Jednotných zemědělských družstev v sovětských satelitech a porovnal rozdílná opatření vůči kulakům. Zajímavým zjištěním například bylo, že ne ve všech zemích docházelo k vystěhovávání rodin za hranice okresů v takové míře jako v Československu, kde bylo během akce „Kulak“ v letech 1951–1953 přesídleno několik tisíc tzv. rodinných celků.

Spolu s perzekvovanými sedláky byly postiženy i jejich děti. Historik Milan Bárta připomněl málo známý fakt, že součástí akce „Kulak“ byla tzv. očista středních zemědělských škol od dětí vesnických boháčů. Na základě tohoto opatření, schváleného v roce 1952, bylo přes 400 středoškolských studentů a přes 130 studentů vysokoškolských veterinárních a zemědělských oborů vyloučeno ze škol a zařazeno na manuální práce na státní statky. Jedním z takových internačních středisek byl státní statek Albrechtice na Osoblažsku, kde mnohdy jen šestnáctileté děti vykonávaly těžkou fyzickou práci v nevyhovujících ubytovacích a stravovacích podmínkách.

Některé další rysy kolektivizační politiky uvedli ti z přednášejících, kteří se zaměřili na konkrétní příklady perzekucí a na stranickou propagandu v tisku a ve filmu. Na příkladu obce Oldřišov na Opavsku ukázal sociolog Radim Lokoč, jaké změny znamenala kolektivizace pro českou krajinu a které ekologické důsledky jsou dodnes patrné. Obecné závěry, jež je možné z jeho příspěvku vyvodit, jasně dokazují, že nešetrné zacházení s přírodou, necitlivé pozemkové úpravy a často zbytečná chemizace a používání těžké techniky způsobily nejen pokles přirozené úrodnosti půdy, ale jak píše Radim Lokoč, také snížení historické hodnoty krajiny.

Sborník je doplněn prepisem panelové diskuse s pamětníky Janem Brojem, Ivo Feierabendem a Ivanem Dejmallem, kteří obohatili konferenci o své osobní vzpomínky nejen na 50. léta.

Různé úhly pohledu na problematiku kolektivizace výrazně pomáhají rozšířit povědomí veřejnosti o tomto destruktivním období, které se stalo zkázou selského stavu, narušilo sociální vztahy na vesnici a změnilo tvář krajiny. V tomto smyslu měla konference i následně vydaný sborník velký význam.

◆ Anna Macourková

HERZOG, Chaim: *Arabsko-izraelské války. Válka a mír na Blízkém východě od války za nezávislost v roce 1948 po současnost*
Nakladatelství Lidové noviny, Praha
2008, 617 stran

V loňském roce oslavil židovský stát Izrael šedesát let existence, které jsou takřka bezesbýtkem vyplněné trvalým a neutuchajícím konfliktem s arabskými obyvateli a státy Blízkého východu. Od okamžiku svého vzniku musel Izrael svěst řadu válek se sousedními arabskými státy a je nucen permanentně čelit brutálním teroristickým útokům. Arabsko-izraelský konflikt, jehož mírové řešení bohužel není ani

po více než půlstoletí trvajícím nepřátelství na dohled, nemá dopad jen na izraelské a palestinské společnosti a na arabsko-izraelské vztahy, ale významně ovlivňuje i světovou politiku.

Na podzim loňského roku vydalo Nakladatelství Lidové noviny práci, která českému čtenáři přibližuje válečné dění v tomto regionu od roku 1948 až do současnosti. Autor knihy, rodák z irského Dublinu, syn významného rabína a vystudovaný právník Chaim Herzog odešel do Palestiny již po studiích, kdy se stal členem židovské domobrany Hagany. Za druhé světové války sloužil v britské armádě, nejprve jako velitel tanku a později ve vojenské rozvědce. Účastnil se osvobození řady koncentračních táborů a byl to on, kdo v květnu 1945 zjistil totožnost Heinricha Himmlera, jenž se vydával za obyčejného zajatce. Poté, co v roce 1947 odešel ze služeb britské armády, vrátil se do Palestiny a bojoval v první židovsko-arabské válce, poté působil v izraelské vojenské rozvědce a v diplomatických službách (mimo jiné byl izraelským vyslancem u OSN). Po odchodu z diplomatických služeb aktivně vstoupil do politického života. Roku 1981 byl zvolen poslancem Knessetu a v roce 1983 se stal šestým prezidentem Státu Izrael, kteroužto funkci vykonával po dvě funkční období.

Knihla byla poprvé vydána počátkem osmdesátých let minulého století a od té doby se dočkala několika dalších vydání. Český překlad se opírá o aktualizované vydání z roku 2004, doplněné Herzogovým dlouholetým přítelem, generálmajorem v záloze Šlomo Hazitem, který text přešlédl a doplnil o kapitoly týkající se období od počátku osmdesátých let dvacátého až do počátku tohoto století.

Ve dvanácti kapitolách je zevrubně popsán vývoj arabsko-izraelského konfliktu od války za nezávislost v letech 1948–1949

až po intifádu al-Aksá, odehrávající se v prvních letech našeho století. Napsat práci věnovanou historii vojenství a vojenských operací není jednoduché, dokladem budiž velké množství publikací, jejichž autoři si pod pojmem historie vojenství představují detailní popis vojenských akcí, výzbroje a stejnokrojů nebo faktograficky vyčerpávající životopisné portréty a medailony. Zásadní nedostatkem takovýchto prací je zpravidla absence pohledu na problematiku vojenství ze širší perspektivy a jejího zařazení do historických a politických souvislostí. To však není příklad této práce. Herzog umí psát. Dovedně střídá pasáže, v nichž strhujícím způsobem popisuje průběh jednotlivých vojenských operací a akcí, s úseky, ve kterých si všímá obecných politických i vojensko-strategických souvislostí arabsko-izraelských konfliktů a válek a jejich dopadu na vnitřní i zahraniční politiku Státu Izrael a jeho pozice v blízkovýchodní politice. Nevěnuje pozornost pouze „velkým“ střetům, jako byla Šestidenní válka, Sinajské tažení z roku 1956, válka na Jom kippur nebo válka v Libanonu roku 1982, ale všímá si i válek či bojových akcí podstatně menších, jež sice nejsou tak známé, avšak pro celkový vývoj, nejen blízkovýchodního konfliktu, značně důležité, například tzv. vyčerpávací válka na sklonku šedesátých let dvacátého století, v níž se poprvé ve větší míře aktivoval palestinský terorismus, operace Entebbe či Opera neboli zničení iráckého jaderného reaktoru v iráckém Osiraku v roce 1981.

Čtenář musí počítat s tím, že Herzog je autor velice jednostranný. Kniha je psána veskrze v proizraelském duchu a její autor nemá sebemenší pochyby o izraelské politice vůči Arabům. O tom, že by se na celou podstatu arabsko-izraelského sporu pokusil nahlédnout ze širší perspektivy, neřkuli pohledem Araba, nemůže být ani řeči. Onu

jednostrannost bych autorovi nevyčítal, neboť je dána jeho osobním i politickým vývojem, bylo by však dobré, kdyby nyní v českém jazyce vyšla i kniha nějakého arabského publicisty, historika či politologa pojednávající toto téma z opačné perspektivy.

I přes tuto moji výhradu považuji vydání Herzogovy knihy za významný počín na poli moderních dějin a obohacení českého knižního trhu o zajímavou a podnětnou práci.

◆ Libor Svoboda

McELIGOT, Anthony: *Weimar Germany*
Oxford University Press, Oxford 2009,
324 stran

Skutečností je, že v roce 1918 byla budoucnost republiky otevřená a její historie se musela teprve udát; Hitler nebyl jejím předurčením ani jejím zřejmým završením. Tato teze je přinejmenším velmi obecná, přesto dobře vystihuje perspektivu, ze které se snaží nová syntéza z ediční řady Short Oxford History of Germany nahlížet období Výmarské republiky. Její metanarativ vychází z vymezení se proti determinovanosti německých dějin, tak jak byla postulována teorií Sonderweg, a namísto ní staví na paradigmatické práci Detleva J. Peukerta o Výmarské republice jako o projevu krize klasické modernity. Peukert odmítl výlučnost německého vývoje a naopak Německo znovu zasadil do širšího kontextu celoevropských politických a socioekonomických otřesů, jež zásadním způsobem pozměňovaly modernizaci. Diskutovaná kniha tuto tezi kriticky přijímá a zároveň rozvíjí tím, že hovoří o nejednoznačném a kontingentním vyústění modernizace, jejímž vyvrcholením nebyla nutně liberální demokracie. Výmarská republika je v ní proto považována sice za svěbytný, avšak ve své podstatě nahodilý politický a sociální projekt otevřený ideovému střetu.

Rozsahem nevelká práce (cca tři sta stran hlavního textu) sice nepředstavuje zásadní milník, přesto na omezeném prostoru nanejvýš přístupnou formou prezentuje výsledky moderního bádání o Výmarské republice. Kniha je rozčleněna do devíti kapitol, v nichž se autorský kolektiv kolem Anthonyho McElligota kromě dějin politiky (kapitoly o politická kultura, zahraniční politice, vztahu Reichswehru k republice, ekonomice) zaměřuje i na další oblasti, které jinak přirozeně byly integrální součástí reality Výmarské republiky (bydlení, urbanizace, genderové identity, podoba sociálního státu, židovské etnikum v tehdejší Německu, umění a kulturní život). Nápadně větší tematická pestrost však textu neubírá nic na jeho celistvosti.

Pomyslnou červenou nití je úvaha o vnitřní ambivalenci Výmarské republiky. V domácí politice se projevovala tenzí mezi liberální ústavou a často autoritářskou praxí. Jak McElligot podotýká, nešlo o to, že by vznikla „republika bez republikánů“, čímž vyvrací populární bonmot, ale o racionální potřebu zajistit efektivitu vlády v časech krize. Kniha v podobném duchu polemizuje i s některými dalšími zjednodušeními, jež často přezívají v obecném povědomí. Zářným příkladem budiž vztah tradičních elit k republice, který, jak ukazuje jedna z kapitol na případu Reichswehru, byl mnohem komplexnější než prostě odmítnutí.

Za obzvláště zajímavé lze pak považovat ty části práce, jež mimo jiné poukazují na snahu o rekonstituci národního společenství prostřednictvím různých dimenzí sociální politiky. Tendence vštěpovat normativní modely chování existovala jak v projektech nových obydlí (přijímání fordovského modelu racionalizace a efektivnosti), tak v konkrétní podobě sociálního státu. V tomto kontextu jsou důležité úvahy o hledání kontinuity, respektive diskontinuity mezi některými aspekty sociální politiky Výmarské republiky a nacistické

kou érou. Jejich závěr by mohl být takový, že podobná praxe nebyla daná stejným záměrem. Zatímco v prvním případě se tak dělo v duchu „pečování“, v Třetí říši šlo o komponentu mnohem radikálnější rasové hygieny.

Již z tohoto letmého nastínění je patrné, že se autorskému kolektivu podařilo vytvořit plastický obraz doby a svůj cíl tak diskutovaná kniha plní beze zbytku. Ač v anglickém jazyce, českému zájemci o danou problematiku by neměla uniknout, neboť uvažujeme-li v kontextu tuzemské knižní produkce, přináší neotřelý úvahový rámec i svěží zpracování tématu.

◆ Ondřej Cinkajzl

PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v 50. letech 20. století*

Brno, CDK 2008, 200 stran

Padesátá léta 20. století pro mnohé stále představují nejen dobu upevňování a stabilizace komunistického režimu v Československu, ale také období, ve kterém se režim těšil největší legitimitě (to platí zejména o první polovině 50. let). K přežívání této představy ve veřejném prostoru přispívají nejen „filmy pro pamětníky“ – mnohdy dobové propagandistické filmy, ale i převažující výzkumný důraz na fungování represivního aparátu režimu, který může vyvolat dojem poslušnosti většiny obyvatel a „boje s reakcí“ za tichého přihlížení většiny společnosti. Publikací, které tuto představu upravují, však v poslední době přibývá. Vedle knih z pera Karla Kaplana, jež jsou po roce 1989 pro toto období téměř „zakladatelské“, můžeme zmínit práce Petra Heumose, Karla Jecha, Muriel Blaive nebo Lenky Kalinové. Kniha Jiřího Pernese na rozdíl od výše zmíněných přináší komplexnější pohled na dané období, které se snaží představit v jednotlivých vývojových trendech a ucelit tak výklad o něm.

Autor se již v úvodní kapitole své knihy věnuje komparaci různých názorů a badatel-

ských přístupů k povaze zmíněné krize nebo krizí komunistického režimu a s ní souvisejícím rozdílnostem v dataci a identifikaci krize v průběhu 50. let. Přiklání se k tezi, že se komunistický režim v Československu v 50. letech dostal do vážných ekonomických, sociálních a politických potíží, kdy nejenže nebyl schopen dosahovat vytyčených cílů, ale dokonce se dostal i do situace, že reálně hrozilo jeho vnitřní zhroutilí a ztráta kontroly nad vývojem událostí ve společnosti. Mezi příčiny krizového vývoje počítá autor neúspěch ekonomické politiky KSČ doprovázený viditelnými hospodářskými potížemi – nedostatečné zásobování potravinami a spotřebním zbožím mělo za následek pokles životní úrovně společnosti – a politické odcizení obyvatel režimu v důsledku masového teroru. Také jistě rozčarování značné části stoupenců komunistického režimu spolu s vykonstruovanými politickými procesy působily jako katalyzátor krizového vývoje.

Různé fáze krizového vývoje, které ohraničuje v této publikaci lety 1948 a 1959, tedy Jiří Pernes sleduje na rovinách hospodářských, sociálních a politických událostí. Výklad je v tomto ohledu komplexní, avšak tematicky konvenční. Vývojové trendy, jež je možné od roku 1951 označit jako krizi komunistického režimu, vrcholí podle autora v roce 1953. Stabilizační systému spojuje zejména s kroky nového komunistického vedení (snížení nákladů na zbrojení a peněžní reforma z roku 1953). Reakce na maďarskou a polskou revoltu a pasivitu obyvatel v roce 1956 vysvětluje zejména historickými reminiscencemi, odmítnutím násilí a neexistencí reformního nebo opozičního křídla v Komunistické straně Československa, které by mohlo takovou roli zastávat.

Kniha podobně jako ostatní autorovy publikace představuje fundovaný vhled do problematiky, který se i přes svůj syntetický charakter vyhýbá tematické a obsahové redukci.

◆ Martina Poliaková

